

Date: 23rd May-2026

FRANSUZ TILIDAGI RAQAMLI LEKSIKANING SHAKLLANISHI VA UNING
LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Berkinboyeva Dilduza Shokir qizi

Samarqand Davlat Chet Tillari Instituti

Fransuz filologiyasi yo'nalishi 4-bosqich 2208-guruh talabasi

diliberkinboyeva@gmail.com

Kuychiyev Begzod Axmad o'g'li

Samarqand Davlat Chet Tillari Instituti

Fransuz filologiyasi yo'nalish 4-bosqich 2208-guruh talabasi

kuychiyevbegzod@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Kiselyov Dmitriy Anatolevich**

Samarqand Davlat Chet Tillari Instituti Filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi zamonaviy fransuz tilida raqamli texnologiyalar bilan bog'liq leksik birliklarning shakllanishi, rivojlanishi va til tizimidagi o'rni tahlil qilinadi. Raqamli leksika faqat yangi terminlar majmui emas, balki texnologik taraqqiyot, global kommunikatsiya va nutq ehtiyojlari ta'sirida vujudga keladigan murakkab lingvistik qatlam sifatida yoritiladi. Tezisdagi derivatsiya, kompozitsiya, qisqartirish va o'zlashma modellari raqamli leksikaning asosiy shakllanish mexanizmlari sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ingliz tilidan kirib kelayotgan o'zlashmalarning fransuz tiliga integratsiyalashuvi, ularning normativ variantlar bilan munosabati va real nutqdagi funksional ustunligi ilmiy jihatdan izohlanadi.

Kalit so'zlar: raqamli leksika, fransuz tili, leksik shakllanish, o'zlashma, derivatsiya, kompozitsiya, qisqartirish, kommunikativ samaradorlik, normallashtirish, internet diskursi.

XXI asrda raqamli texnologiyalarning tezkor rivojlanishi nafaqat iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalarni, balki til tizimini ham sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Axborot almashinuvi shakllarining yangilanishi, internet tarmoqlarining kengayishi, sun'iy intellekt va virtual kommunikatsiyaning kundalik hayotga chuqur kirib borishi natijasida tillarda yangi leksik qatlam shakllanmoqda. Fransuz tili ham bu jarayondan chetda qolmay, raqamli muhitga oid yangi atamalar, o'zlashmalar va semantik yangilanishlar bilan boyib bormoqda. Shu sababli raqamli leksikani o'rganish bugungi tilshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Mazkur tezis diplom ishining I bobida yoritilgan nazariy qarashlar asosida qayta ishlab chiqildi.

Raqamli leksika tushunchasi odatda internet, kompyuter texnologiyalari, dasturiy ta'minot, sun'iy intellekt, ijtimoiy tarmoqlar va virtual muloqot bilan bog'liq birliklarni qamrab oladi. Biroq uni oddiy terminlar yig'indisi sifatida baholash yetarli emas. Chunki raqamli leksika til tizimida o'ziga xos semantik maydon hosil qiladi, u turli uslubiy qatlamlarda qo'llanadi va jamiyatdagi texnologik o'zgarishlarni til orqali aks ettiradi. Masalan, *plateforme*, *algorithme*, *interface*, *réseau social* kabi birliklar dastlab tor

Date: 23rd May-2026

mutaxassislar doirasida ishlatilgan bo'lsa, bugungi kunda ommaviy nutqning faol qismiga aylangan. Bu holat terminlarning despesializatsiyasi, ya'ni maxsus leksikadan umumxalq tiliga o'tish jarayonini ko'rsatadi.

Raqamli leksikaning muhim xususiyatlaridan biri uning dinamik va ochiq tizim ekanligidir. An'anaviy leksik qatlamlar asta-sekin rivojlansa, raqamli soha leksikasi nihoyatda tez yangilanadi. Texnologik yangilik paydo bo'lishi bilan uni nomlash ehtiyoji yuzaga keladi va til qisqa muddat ichida yangi nominativ birliklarni ishlab chiqadi yoki tayyor shaklda qabul qiladi. Shu jihatdan, raqamli leksika jamiyatdagi o'zgarishlarga eng tez javob beruvchi qatlamlardan biri hisoblanadi. Tilshunoslik nuqtai nazaridan bu hodisa leksik tizimning moslashuvchanligi va kommunikativ ehtiyojlarga sezgiriligini namoyon etadi.

Fransuz tilida raqamli leksikaning shakllanishida bir nechta asosiy modellar faol ishtirok etadi. Ulardan biri — derivatsiya, ya'ni mavjud asosga affiksalar qo'shish orqali yangi birlik yaratish jarayonidir. Masalan, *numérique* asosidan *numériser*, *numérisation* kabi birliklarning hosil qilinishi fransuz tilining ichki so'z yasash imkoniyatlari raqamli sohada ham faol ishlayotganini ko'rsatadi. Derivatsiya modeli terminologik aniqlikni ta'minlaydi, chunki affiksalar orqali jarayon, harakat yoki natija mazmuni aniq ifodalanadi. Bu model, ayniqsa, rasmiy va ilmiy uslubda samarali ishlaydi.

Ikkinchi muhim model — kompozitsiya, ya'ni ikki yoki undan ortiq leksik elementning birikishi orqali yangi tushunchani ifodalashdir. Fransuz tilidagi *sécurité informatique*, *identité numérique*, *réseau virtuel* kabi birliklar murakkab texnologik hodisalarni mazmunan ochiq va tushunarli tarzda ifodalash imkonini beradi. Kompozitsiyaning afzalligi shundaki, unda yangi atamaning ma'nosi tarkibiy qismlar orqali anglashiladi. Bu esa murakkab tushunchalarni foydalanuvchiga izohsiz yetkazish imkonini kuchaytiradi. Ayniqsa, ilmiy-texnik diskursda ushbu modelning ahamiyati yuqori.

Raqamli kommunikatsiya sharoitida qisqartirish modeli ham sezilarli darajada faol qo'llanmoqda. Internet muloqotining tezkorligi, xabar hajmining ixchamligi va vaqt tejamlorligi uzun shakllarni qisqa variantlar bilan almashtirishni kuchaytiradi. Masalan, *modérateur* so'zining *modo* shaklida qo'llanishi yoki ayrim texnologik iboralarning qisqartma ko'rinishda ommalashuvi bunga misol bo'ladi. Qisqartirish modeli til iqtisodiyliги prinsipiga asoslanadi: minimal shakl orqali maksimal mazmun yetkaziladi. Shu bois bunday birliklar ko'proq norasmiy nutq, internet yozishmalari va ijtimoiy tarmoqlarda uchraydi.

Fransuz tilidagi raqamli leksikaning eng muhim shakllanish manbalaridan biri — o'zlashma modelidir. Bugungi texnologik taraqqiyot asosan ingliz tilidagi axborot maydoni bilan chambarchas bog'liq bo'lgani sababli, ko'plab birliklar fransuz tiliga aynan ingliz tilidan kirib kelmoqda. *Podcast*, *cloud*, *startup*, *software*, *hashtag* kabi birliklar bunga yaqqol misol bo'la oladi. O'zlashmalar odatda nominativ bo'shliqni tez to'ldirish vazifasini bajaradi. Yangi tushuncha uchun milliy ekvivalent yaratish vaqt talab qilganida, boshqa tildagi tayyor atama nutqqa tezroq kirib keladi.

Date: 23rd May-2026

Biroq o'zlashma tilga kirishi bilan o'z holicha qolib ketmaydi. U fonetik, grammatik va semantik moslashuv bosqichlaridan o'tadi. Masalan, inglizcha asosga ega bo'lgan *scanner* va *tweeter* birliklari fransuz fe'l tizimiga moslashib, shaxs va zamon kategoriyalarini qabul qiladi: *je scanne*, *nous tweetons* kabi shakllar buning dalilidir. Bu holat o'zlashmalar "begona" element sifatida emas, balki til tizimiga integratsiyalashgan faol birlik sifatida yashashini ko'rsatadi. Demak, o'zlashma jarayoni tilning zaifligi emas, balki uning moslashuvchanlik qobiliyatining belgisi hisoblanadi.

Raqamli leksika bilan bog'liq yana bir muhim masala — normallashtirish muammosidir. Fransuz tilida til siyosati an'anaviy ravishda milliy leksik imkoniyatlarni saqlab qolishga intiladi. Shu sababli inglizcha birliklarga fransuzcha muqobillar taklif etiladi. Masalan, *email* o'rniga *courriel*, *software* o'rniga *logiciel*, *hashtag* o'rniga *mot-dièse* shakllari tavsiya qilingan. Biroq amaliy nutq har doim ham normativ tavsiyalarga to'liq bo'ysunmaydi. Ko'pincha qisqa, xalqaro miqyosda tanilgan va kommunikativ jihatdan qulay birliklar ustunlik qiladi. Masalan, *hashtag* va *cloud* variantlari kundalik va raqamli muloqotda ko'proq ishlatiladi.

Bu hodisa til me'yori va real nutq amaliyoti o'rtasidagi murakkab munosabatni ko'rsatadi. Normativ tizim tilni tartibga solishga harakat qilsa, foydalanuvchi esa qulaylik, tezlik va tushunarlilikni ustun qo'yadi. Natijada bir tushuncha uchun milliy va o'zlashma variantlar parallel ravishda yashab qoladi. Bu holat variativlikning mavjudligini yuzaga keltiradi. Masalan, *informatique en nuage* va *cloud* yoki *mot-dièse* va *hashtag* birliklari bir xil referentga ega bo'lsa-da, ular turli kommunikativ vaziyatlarda qo'llanadi. Rasmiy matnda milliy variant afzal bo'lsa, kundalik yoki global kommunikatsiyada o'zlashma shakli ustun keladi.

Raqamli leksikaning shakllanishida sotsiolingvistik omillar ham muhim o'rin egallaydi. Bir xil terminning turli auditoriyalar tomonidan turlicha qabul qilinishi va qo'llanishi nutq ishtirokchilarining yoshi, kasbiy tajribasi, texnologik savodxonligi hamda kommunikativ muhiti bilan belgilanadi. Masalan, texnik mutaxassislar aniq terminologik birliklarni tanlasa, oddiy foydalanuvchilar soddalashtirilgan yoki ommalashgan shakllardan foydalanadi. Shunday ekan, raqamli leksikadagi variantlar faqat til tizimining ichki jarayoni emas, balki jamiyatdagi kommunikativ ehtiyojlarning tilga ko'chgan ko'rinishidir.

Internet diskursi raqamli leksikaning tarqalishi va barqarorlashuvida alohida rol o'ynaydi. Ijtimoiy tarmoqlar, messengerlar, bloglar va multimedia platformalari yangi birliklarning qisqa muddatda ommalashishiga xizmat qiladi. Dastlab norasmiy muloqotda paydo bo'lgan ayrim shakllar keyinchalik keng jamoatchilik tomonidan qabul qilinib, umumtil tarkibiga kirib boradi. Bu jarayon leksik birliklarning an'anaviy tarqalish mexanizmini keskin tezlashtiradi. Oldin terminning ommalashuvi yillar davom etgan bo'lsa, bugun yangi birlik bir necha hafta yoki oy ichida katta auditoriyaga yetib borishi mumkin.

Raqamli leksika pragmatik jihatdan ham alohida ahamiyatga ega. So'zlovchi muayyan birlikni tanlar ekan, ko'pincha uning grammatik yoki etimologik sof shaklidan

Date: 23rd May-2026

ko'ra, nutqiy vaziyatga mosligi va kommunikativ samaradorligini hisobga oladi. Shu sababli qisqa, tez anglashiladigan, auditoriyaga tanish variantlar faolroq qo'llanadi. Bu esa raqamli leksikaning faqat nominativ emas, balki pragmatik hodisa ekanligini anglatadi. U muloqot jarayonining ritmini, uslubini va interaktivligini belgilaydi.

Umuman olganda, fransuz tilidagi raqamli leksika ko'p omilli va murakkab tizim sifatida shakllanmoqda. Uning rivojlanishida tilning ichki so'z yasash imkoniyatlari, global texnologik jarayonlar, ingliz tilining xalqaro ta'siri, normativ siyosat va real kommunikativ ehtiyojlar birgalikda ishtirok etadi. Derivatsiya va kompozitsiya milliy til resurslaridan foydalanish imkonini bersa, qisqartirish va o'zlashma modellari tezkorlik hamda funksional qulaylikni ta'minlaydi. Aynan shu modellarning o'zaro ta'siri raqamli leksikaning bugungi dinamik qiyofasini belgilaydi.

Xulosa

Fransuz tilidagi raqamli leksika zamonaviy jamiyatning texnologik taraqqiyoti bilan bevosita bog'liq holda rivojlanayotgan faol leksik qatlamdir. U tilning tashqi ta'sirlarga qanday moslashishini, yangi tushunchalarni qaysi mexanizmlar orqali nomlashini va real kommunikatsiya talablariga qanday javob berishini yaqqol namoyon etadi. Raqamli leksikaning shakllanishida derivatsiya, kompozitsiya, qisqartirish hamda o'zlashma modellarining har biri o'ziga xos vazifa bajaradi. O'zlashmalar esa zamonaviy fransuz tilining global axborot maydoni bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, normativ variantlar va real nutq amaliyoti o'rtasidagi tafovut raqamli leksikani o'rganishda faqat lug'aviy yoki grammatik yondashuv bilan cheklanib bo'lmashligini isbotlaydi. Uni funksional, diskursiv va sotsiolingvistik nuqtai nazardan ham tahlil qilish zarur. Chunki raqamli leksika tilning oddiy boyishi emas, balki zamonaviy kommunikatsiya madaniyatining lingvistik ifodasidir. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar kelgusida nafaqat fransuz tilshunosligi, balki umumiy leksikologiya, terminologiya va internet lingvistikasi uchun ham muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Amossy R. L'argumentation dans le discours. – Paris: Armand Colin, 2014. – p. 256.
2. Bally Ch. Traité de stylistique française. – Genève: Georg, 1909. – p. 112.
3. Цыбова И. А. Lexicologie française. — М.: КДУ, 2017. — 240 с.
4. Радышевцева А. Д. Особенности словообразования в современном французском аргументации // Вестник лингвистики. — 2020. — № 3. — С. 45–52.
5. Маматов А. Э. Лингвистик тадқиқотлар тўплами. — Тошкент: Университет, 2020. — 180 б.
6. Абдурахмонов Ғ. Француз тили лексикологияси. — Тошкент: Ўқитувчи, 2015. — 220 б.
7. Раҳматуллаев Ш. Терминология асослари. — Тошкент: Фан, 2018. — 190 б.